

Հասմիկ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ
Մարիաննա ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ԻՍՊԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐՈՒՄ ԴԱՐՁՎԱԾՔԻ
ՍԱՀՄԱՆՄԱՆ ԵՎ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ԽՆԴՐԻ ՇՈՒՐՋ**

Սույն հոդվածում քննության են առնվում դարձվածքի էության, սահմանման և դասակարգման, ինչպես նաև դարձվածաբանության ընդգրկման շուրջ իսպանական լեզվաբանության մեջ առավել հայտնի տեսակետներ և մտքեցումներ: Խնդրի ամփոփ քննությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ արդի դարձվածաբանական ուսումնասիրություններում հայեցակարգային և տերմինաբանական առումով այս խնդրի շուրջ դեռևս չկա միասնական կարծիք: Ակնհայտ է նաև, որ լեզվաճանաչողական քննության տեսանկյունից դարձվածքները նորովի են մեկնաբանվում դարձվածաբանության մեջ:

Բանալի բառեր. *դարձվածաբանություն, դարձվածային միավոր, իսպանական լեզվաբանություն, դարձվածքի սահմանում, էական տարբերակիչ հատկանիշ, դասակարգում, դարձվածքի նախադիպ*

Ամեն մի ժողովրդի աշխարհընկալման առանձնահատկությունները ցայտուն ձևով դրսևորվում են տվյալ լեզվի դարձվածապաշարում: Ինչպես նշում են Ա. Սուքիասյանը և Ս. Գալստյանը, «Դարձվածները կամ դարձվածաբանական միավորները ժողովրդի հոգևոր մշակույթի հարստությունն են և արտահայտում են լեզվի ազգային ինքնատիպությունն ու յուրահատկությունը: Դարձվածքներում պատկերավոր մտածողության շնորհիվ իրենց արտահայտությունն են գտել ժողովրդի պատմական հարուստ կենսափորձը, նրա պատկերացումները օբյեկտիվ աշխարհի առարկաների և երևույթների մասին, վերաբերմունքը՝ մարդկային հարաբերությունների նկատմամբ» /Սուքիասյան, Գալստյան, 1975: V/: Դարձվածքներն իրենց ուրույն դերն ունեն գրավոր և բանավոր խոսքի մեջ, քանի որ վերջինիս հաղորդում են մեծ արտահայտչականություն և պատկերավորություն:

Խոսելով դարձվածաբանության մասին՝ նախ և առաջ հարկ է անդրադառնալ Շ. Բալլին, որը լեզվաբանության պատմության մեջ առաջին անգամ տեսականորեն իմաստավորել է դարձվածային միավորները՝ սկզբնավորելով արդի դարձվածաբանական ուսումնասիրությունները: Ռուս լեզվաբանության մեջ դարձվածաբանության՝ որպես անկախ գիտակարգի ձևավորման և զարգացման մեջ մեծ է հայտնի լեզվաբան Վ. Վինոգրադովի ավանդը, որն իր աշխատություններում հիմնվում էր Ֆ.

դը Սոսյուրի և Շ. Բալլիի տեսությունների վրա: Ակադեմիկոս Վ. Վինոգրադովը, ըստ դարձվածքների բաղադրիչների իմաստային սերտության աստիճանի, առանձնացնում էր դարձվածային միավորների երեք տեսակ՝

1. Դարձվածային սերտաճումներ, որոնք խոսքում գործածվում են որպես բառին համարժեք, չպատճառաբանված միավորներ (*perder la chaveta*),
2. Դարձվածային միասնություններ, որոնք նախորդից տարբերվում են իրենց պատճառաբանվածության հարաբերական բնույթով (*buscar la boca*),
3. Դարձվածային կապակցություններ /Виноградов, 1977: 140-161/:

Իսպանական լեզվաբանության մեջ դարձվածաբանությունը՝ որպես գիտակարգ, ծագում է անցյալ դարի կեսերին: Իս. Կասարեսը առաջիններից էր, որը դարձվածքի սահմանման խնդրին անդրադառնում է «Արդի բառարանագրության ներածություն» հայտնի աշխատության մեջ:

Լեզվաբանական գրականության մեջ դարձվածքը դարձել է բազմաթիվ ուսումնասիրությունների առարկա: Այնուամենայնիվ, որքան էլ մեծաթիվ են այս ոլորտում կատարված ուսումնասիրություններն ու մեկնաբանությունները, դարձվածաբանության մեջ դեռևս չկա դարձվածքի կամ դարձվածային միավորների տարբերակման և սահմանման վերաբերյալ միասնական կարծիք: Չնայած դրան, բոլոր ուսումնասիրություններում դարձվածքները համարվում են լեզվի հարստացման կարևոր աղբյուր:

Այնհայտ է նաև դարձվածաբանության սահմանների վերաբերյալ երկու տարբեր մոտեցումների գոյությունը: Այսպես, Ա. Վ. Կունինը, Բ. Ս. Լարինը և այլք գտնում են, որ դարձվածքը բառին համարժեք բարդ իմաստային միավոր է, որին հատուկ է վերաիմաստավորումն ու փոխաբերականությունը: Վերջիններս դարձվածաբանության մեջ չեն ներառում առած-ասացվածքները, թևավոր խոսքերը: Այլ լեզվաբաններ (Ա. Ա. Ռեֆորմատսկի, Ն. Մ. Շանսկի և այլք), ընդլայնելով դարձվածաբանության սահմանները, ներառում են նաև առած-ասացվածքները և թևավոր խոսքերը՝ դրանք դիտարկելով որպես դարձվածաբանական արտահայտություններ /Шанский, 1963/:

Իսպանագիտական աղբյուրներում դարձվածքը հանդես է գալիս *fraseologismo*, *unidad fraseológica*, *locución*, *giro*, *idiotismo*, *modismo*, *expresión idiomática*, *expresión fija*, *frase hecha*, *expresión pluriverbal*, *unidad pluriverbal lexicalizada y habitualizada*, *unidad léxica pluriverbal* և այլ եզրույթներով, թեև առավել տարածված անվանումը *unidad fraseológica* տերմինային կապակցությունն է /Baghdasarián, Méndez Santos, 2011: 187/:

Ինչպես արդեն նշել ենք, հայտնի լեզվաբան, բառարանագետ Խուլիո Կասարեսն առաջինն էր, որը 1950-ական թվականներին իսպանա-

գիտական աղբյուրներում ներկայացրեց դարձվածքի սահմանումն ու ընդգրկուն դասակարգումը, որը հետագայում հիմք հանդիսացավ շատ լեզվաբանների ու դարձվածաբանների ուսումնասիրությունների համար:

Խ. Կասարեսը, նախընտրելով *locución* եզրույթը, այն սահմանել է որպես «երկու և ավելի բառերից կազմված կայուն կապակցություն, որն ունի խոսքի մասերի գործառություն և նախապես հայտնի միասնական իմաստ, որը չի կարող լինել առանձին բաղադրիչների սովորական իմաստների պարզ հանրագումարը» /Casares, 1950: 224/:

Խ. Կասարեսն առանձնացրել է դարձվածքի հետևյալ տեսակները՝

- Կապական (*conexivas*), որոնք իրենց հերթին լինում են նախդրային (*en pos de, en torno a*) և շաղկապական (*con tal que, a pesar de*),

- Հասկացական (*conceptuales o significantes*), որտեղ նա առանձնացնում է հետևյալ ենթատեսակները՝

- գոյականական (*arco iris, ave de Paraíso*),
- ածականական (*de rompe y rasga, de altos vuelos*),
- բայական (*hacer el agosto, dar al traste*),
- դերբայական (*hecho un mar de lágrimas, hecho un brazo de mar*),
- մակբայական (*al tantun, en el quinto pino*),
- դերանվանական (*cada quisque, el que más y el que menos*),
- ձայնարկական (*¡Ancha es Castilla! ¡Voto a bríos!*):

Կայուն արտահայտությունների շարքում Խ. Կասարեսը զանազանում է նաև առածային արտահայտություններ (*frase proverbial*) և առածներ: Կայուն արտահայտությունը բնորոշվում է որպես անկախ բառային միավոր, որը տարբերվում է դարձվածքից իր շարահյուսական ինքնուրույնությամբ (*se ha armado/se armó la de San Quintín*), իսկ առածներն արտահայտում են հանրահայտ ճշմարտություններ և բնութագրվում են յուրահատուկ հնչյունական-ոճական առանձնահատկություններով (*Ojos que no ven, corazón que no siente*) /Casares, 1950: 36/:

Հարկ է առանձնահատուկ կարևորել Խ. Կասարեսի դերը իսպանական դարձվածաբանության զարգացման մեջ: Նա առաջին անգամ իսպանագիտության մեջ տեսականորեն հիմնավորել է դարձվածաբանական տարբեր խնդիրներ, ներկայացրել կայուն արտահայտությունների հիմնական տեսակները, ինչպես նաև դրանց բազմակողմանի բնութագիրը: Խ. Կասարեսը համակարգել է կայուն կապակցությունների ուսումնասիրության դաշտը, տարանջատել հարակից *locución*, *frase proverbial*, *refrán* և *modismo* հասկացությունները, թեև նրա աշխատություններում *locución* և *modismo* հասկացությունների միջև հարաբերակցությունն այնքան էլ հստակ չէ: Խ. Կասարեսը հստակորեն սահմանազատել է *locución* և *refrán* հասկացությունները, իսկ *frase proverbial*-ին վերագրել միջանկյալ

դիրք վերջիններիս միջև՝ հաշվի առնելով դրա ձևական-իմաստային հատկանիշները:

Թեև Խ. Կասարեսը դարձվածքի սահմանումն ու դասակարգումը ներկայացրել է բառարանագրության շրջանակներում, այնուամենայնիվ այսօր էլ նրա դարձվածաբանական ուսումնասիրությունները պահպանել են իրենց գիտական մեջ արժեքն ու նշանակությունը: Ավելի ուշ Խ. Կասարեսի դասակարգումը հիմք է հանդիսացել շատ լեզվաբանների, այդ թվում նաև Ա. Սուլուազայի ուսումնասիրությունների համար: Ծագումով կոլումբիացի այս հեղինակի հիմնարար աշխատությունը՝ «Կայուն արտահայտությունների ուսումնասիրության ներածություն», հրատարակվել է Գերմանիայում 1980 թվականին և մեծ ներդրում ունի իսպանական դարձվածաբանական մտքի զարգացման մեջ: Վերջինս իր աշխատության մեջ, որպես դարձվածքի համընդհանուր անվանում, գործածում է կայուն արտահայտություն (*expresión fija*) կամ դարձվածային միավոր (*unidad fraseológica*) տերմինային կապակցությունները: Ա. Սուլուազան դարձվածքը սահմանում է որպես այնպիսի արտահայտություն, որի բաղադրիչները գտնվում կամ գտնվել են շարահյուսական որոշակի հարաբերության մեջ: Դարձվածքներին հատուկ է դարձվածային կայունությունը, ինչպես նաև բնութագրվում են տարբեր աստիճանի հատկաբանական բնույթով: Ա. Սուլուազան դարձվածքները բաժանում է երկու մեծ խմբի՝ որպես հիմք ընդունելով վերջիններիս իմաստային և ձևական կայունության աստիճանը, ինչպես նաև իմաստային-գործառական արժեքը, այսինքն՝ այն շարահյուսական գործառույթները, որ կատարում են խոսքում /Zuluaga, 1980: 147-149/.

- դարձվածքներ (*locuciones*). կայուն կապակցություններ, որոնք խոսքում պետք է կապակցվեն այլ լեզվական միավորների հետ ասույթ կազմելու համար,
- դարձվածային ասույթներ (*enunciados fraseológicos*). կայուն կապակցություններ, որոնք կազմում են ամբողջական ասույթներ և ունեն շարահյուսական ինքնուրույնություն:

Ինչպես Խ. Կասարեսը, Ա. Սուլուազան ևս դարձվածային միավորների մեջ տարբերակում է այնպիսի միավորներ, որոնք կատարում են սուկ քերականական գործառույթ կամ էլ հանդես են գալիս որպես իմաստայնորեն լիարժեք միավորներ: Առաջին խմբում նա առանձնացնում է այնպիսի դարձվածքներ, որոնք համարժեք են քերականական միավորներին, ծառայում են լեզվական միավորների միջև որոշակի հարաբերություններ հաստատելու համար և հանդես են գալիս որպես *քերականական գործիքներ*՝ զուրկ լինելով բառային իմաստից: Հիմնվելով Խ. Կասարեսի առաջ քաշած տեսության վրա՝ Ա. Սուլուազան առանձնացնում է քերականական միավորներին համարժեք դարձվածային միավորների 3

տեսակ՝ նախդրային (a ras de), շաղկապական (así y todo) և սաստկական (como un cosaco, como loco, un mar de) դարձվածքներ: Ինչպես տեսնում ենք, ի տարբերություն Խ. Կասարեսի, նա ներառում է նաև սաստկական դարձվածային միավորները, որոնք կարող են լինել ինչպես գոյականական, ածականական, այնպես էլ բայական /Zuluaga, 1980: 147/:

Քերականական միավորներից բացի Ա. Սուլուազան դարձվածքները նույնականացնում է նաև բառային միավորների հետ, որոնք դասակարգվում են ըստ իրենց կարգային իմաստի: Ըստ դասակարգման այս սկզբունքի՝ նա առանձնացնում է դարձվածքների չորս տեսակ, որոնք համապատասխանում են բառային չորս կարգերի. գոյականական (paño de lágrimas, cabeza de turco), ածականական (contante y sonante, de pelo en pecho), բայական (dar calabazas, pagar los platos rotos), մակբայական (con pelos y señales):

Դարձվածային ասույթները քննելիս Ա. Սուլուազան առանձնացնում է երկու խումբ: Առաջին խմբում նա ներառում է կառուցվածքային տարբեր տիպի կապակցություններ, մինչդեռ երկրորդ խմբում դասակարգումը կատարվում է ըստ համատեքստի հետ հարաբերակցության սկզբունքի: Հեղինակը զանազանում է հետևյալ ենթախմբերը.

- Դարձվածային ասույթներ, որոնք գործառական առումով ազատ են, համարվում են տեքստեր, իսկ դրանց իմաստն ընկալելու համար համատեքստի առկայությունն անհրաժեշտ չէ, ինչպես օրինակ՝ առած-ասացվածքները (օրինակ՝ Un clavo saca otro clavo), ծայնարկական դարձվածքները (maldito sea, ¡La órdiga!):
- Դարձվածային արտահայտություններ (frases), որոնք չեն համարվում ամբողջական տեքստ և կախված են լեզվական ու գործաբանական համատեքստից, ինչպես օրինակ՝ խոսքի բանաձևերը (fórmulas), շաբլոն արտահայտությունները (clisés) և այլն (օրինակ՝ érase una vez, colorín colorado, feliz Navidad, buenos días և այլն):

Ա. Սուլուազան առաջարկել է իսպաներենի դարձվածքների քննության և դասակարգման մանրամասն մշակված սկզբունքներ, որոնք այսօր լայն կիրառություն են գտել տարբեր ուսումնասիրություններում: Հարկ է նշել, որ Ա. Սուլուազան իր աշխատություններում դարձվածքը քննում է նաև սերող-փոխակերպական լեզվաբանության սկզբունքների տեսանկյունից:

Հայտնի ռոմանագետ Է. Կոսերիուն իր «Ընդհանուր լեզվաբանության դասընթաց» աշխատության մեջ նույնպես անդրադարձել է դարձվածքների սահմանման և դասակարգման խնդրին, որը քննելիս տարբերակում է «խոսքի տեխնիկա» (técnica del discurso) և «կրկնվող խոսք» (discurso repetido) տերմինային կապակցությունները: Ըստ Է. Կոսերիուի՝ *խոսքի ազատ տեխնիկան* ներառում է բառային և քերականական միա-

վորները և նախադասության մեջ վերջիններիս ձևափոխման ու կապակցման կանոնները, մինչդեռ «կրկնվող խոսքը» ներառում է միայն այն լեզվական միավորները, որոնք ավանդաբար ամրագրվել են որպես «ասույթ», «արտահայտություն»: Վերջիններիս բաղադրիչները հնարավոր չէ փոխարինել կամ նորից կապակցել արդի լեզվի նորմերին համապատասխան /Coseriu, 1986: 113-116/: Է. Կոսերիուն առանձնացրել է «կրկնվող խոսքի» հետևյալ տեսակները՝

1. Նախադասություններին համարժեք միավորներ (textemas, frasesmas), որոնք փոխարինելի են նախադասության և տեքստի մակարդակում (առած-ասացվածքներ, փոխաբերական արտահայտություններ, հայտնի ասույթներ, աֆորիզմներ և այլն),

2. Շարժնային շարույթներ (sintagmas estereotipados). շարույթներին համարժեք միավորներ, որոնք կապակցվում են նախադասության մեջ և փոխարինելի են այլ շարույթներով,

3. Բառային շրջասություն (perífrasis léxicas). բառերին համարժեք միավորներ, որոնք նույնպես կապակցվում են նախադասության սահմաններում և փոխարինելի են պարզ բառերով (hacer hincapié, a boca de jarro և այլն):

Թեև Է. Կոսերիուի առաջարկած կայուն արտահայտությունների դասակարգման չափանիշներն այնքան էլ հստակ չեն, այնուամենայնիվ, «խոսքի տեխնիկայի» և «կրկնվող խոսքի» միջև տարբերությունների քննության սկզբունքները առանցքային դեր խաղացին դարձվածաբանական հետազոտումնասիրություններում /Corpas Pastor, 1996: 37/:

Դարձվածքի սահմանման և դասակարգման խնդիրները նորովի են մեկնաբանվում Լ. Ռուիս Գուրիլյոյի աշխատություններում, որտեղ առանձնապես կարևորվում են ճանաչողական լեզվաբանության արդի մոտեցումները և սկզբունքները:

Լ. Ռուիս Գուրիլյոն դարձվածային միավորը համարում է բառույթի և շարույթի միջև տեղակայվող աստիճանական կարգ (categoría gradual): Նա նորովի է դասակարգում դարձվածքները՝ տարբերակելով գոյականական, բայական, նախդրական շարույթներ: Հիմնվելով դարձվածքի երկու հիմնական հատկանիշների՝ կայունության և հատկաբանական բնույթի վրա՝ նա առաջադրում է նեղ իմաստով ընկալվող դարձվածքի նախատիպը: Այն կազմում են լիովին կայուն և հատկաբանական բնույթ ունեցող դարձվածքները, որոնք ներառում են դիակրիտիկ (տարբերակիչ) բառեր և (կամ) կառուցվածքային շեղումներ, ինչպես օրինակ՝ tomar las de Villadiego, a la virulé և այլն: Նախատիպի շուրջ տեղակայվում են միջուկային տարբեր կարգեր, ինչպես օրինակ՝ ամբողջովին կայուն և հատկաբանական բնույթ ունեցող դարձվածքները (caballo de batalla, a menudo), կիսահատկաբանական բնույթ ունեցողները (echar raíces), խառը

տիպի դարձվածքները (*dinero negro, vivir del cuento*) և այլն: Անցումային շրջանում տեղակայվում են տարբերակներ ունեցող դարձվածքները (*no importar un pimiento/bledo*), իսկ ծայրամասում՝ նմանակ դարձվածային միավորները (*a gritos*) և այլն: Ելնելով այս սկզբունքից՝ Ռուիս Գուրիլյոն ներկայացնում է ոչ ընդհատական դարձվածաբանության բնույթը և իսպաներենի գոյականական, բայական և նախդրավոր շարույթների նախատիպը:

Ըստ Գուրիլյոյի՝ դարձվածաբանության մեջ կարելի է տարբերակել միջուկային (*nucleares*) և եզրային (*periférico*) դարձվածային միավորներ: Հաշվի առնելով միջուկային դարձվածքների մեծ կայունությունն ու հատկաբանական բնույթը՝ դրանք տարբերակայնության մեծ հնարավորություններ չեն ընձեռնում, մինչդեռ եզրային դարձվածքները բնորոշվում են իրենց ստեղծագործական մեծ ներուժով ու կենսունակությամբ /Ruiz Gurillo, 1997: 121-123/:

Այսպիսով, Լ. Ռուիս Գուրիլյոն դարձվածաբանական ուսումնասիրությունների դաշտում կիրառում է ճանաչողական լեզվաբանության հիմնական հասկացությունները (կարգայնացում, կարգ, աստիճանական կարգ, նախատիպ, միջուկային և եզրային միավորներ և այլն) և առաջադրում դարձվածային նախատիպի իր ընկալումը:

Կուբայական դարձվածաբանական դպրոցի հայտնի ներկայացուցիչ Ջ. Կարնեադո Մորեի աշխատությունների հիմքում հիմնականում ընկած են ռուս դարձվածաբանական դպրոցի նշանավոր ներկայացուցիչներ Վ. Վ. Վինոգրադովի, Մ. Ն. Շանսկիի ուսումնասիրությունները՝ կարևորելով նաև Խ. Կասարեսի դասակարգումները: Կ. Մորեն, հաշվի առնելով դարձվածքի բառաբերականական առանձնահատկություններն ու պատճառաբանվածության աստիճանը, տարբերակում է դարձվածքի հետևյալ տեսակները.

ա) դարձվածային սերտաճումներ, որոնք ամբողջապես չպատճառաբանված լեզվական միավորներ են (օրինակ՝ *nadar y guardar la ropa, a la caja, pegar la gorra*),

բ) դարձվածային միասնություններ, որոնք հարաբերականորեն պատճառաբանված բնույթ ունեն (օրինակ՝ *a la brava, como pelos en perro*),

գ) դարձվածային կապակցություններ, որոնց մեջ բաղադրիչներից մեկը ձեռք է բերում առանձնահատուկ իմաստ (օրինակ՝ *reinar el silencio, una chispa de talento*),

դ) դարձվածային արտահայտություններ, որոնց մեջ ներառվում են առածներ, ասացվածքներ, շարլոն արտահայտություններ և այլն /Carneado Moré, 1985: 33-43/: Վերջիններս ունեն նախադասության կառուցվածք և առանձնանում են ուրույն հաղորդակցական գործառույթով:

Եթե իր դասակարգման մեջ Ձ. Կարնեադո Մորեն ելնում է դարձվածքի լայն ըմբռնումից՝ դարձվածաբանության մեջ ներառելով նաև առած-ասացվածքները, ապա կուբայական դարձվածաբանական դպրոցի մյուս հայտնի ներկայացուցիչ Ա. Մ. Տրիստա Պերեսի ուսումնասիրությունների հիմքում ընկած է դարձվածքի նեղ ըմբռնումը:

Ա. Մ. Տրիստա Պերեսը, հետևելով Կասարեսի դասակարգմանը, տարբերակում է դարձվածային միավորների երկու տեսակ՝ հաշվի առնելով դրանց ներքին կառուցվածքը /Tristá Pérez, 1988: 29-40/.

- Դարձվածքներ, որոնք իրենց կազմության մեջ ունեն «նվազագույն ցուցիչ» կամ «նույնացուցիչ տարր», որոնք տվյալ լեզվական միավորի՝ որպես դարձվածքի գոյության նախապայմանն են: Սույն դարձվածային ցուցիչը կարող է լինել իմաստային (comerse el mundo) կամ բառային բնույթի (hacer tilín, poner en solfa):

- Դարձվածքներ, որոնք իրենց կազմության մեջ չունեն նույնացուցիչ տարր: Այս դեպքում դարձվածքն ունի իր ազատ համանուն հարաբերակիցը, որից տարբերվում է իր կայունությամբ և փոխաբերական բնույթով (echar tierra, tender la mano): Այս կապակցությունների տարբերակման ժամանակ որոշիչ դեր է խաղում համատեքստը:

Այսօր իսպանական դարձվածաբանական դպրոցի զարգացման մեջ հարկ է առանձնահատուկ կարևորել հայտնի իսպանացի դարձվածաբան Գ. Կորպաս Պաստորի դերը: Վերջինս, ի մի բերելով դարձվածքի սահմանման վերաբերյալ հայտնի լեզվաբանների և դարձվածաբանների առաջ քաշած դրույթները, «Իսպաներենի դարձվածաբանության դասագիրք» հիմնարար աշխատության մեջ դարձվածքը բնորոշում է որպես «բառային միավորներ, որոնք իրենց նվազագույն սահմանում կազմված են ավելի քան երկու գրաբանական բառերից, որոնց առավելագույն սահմանը տեղակայվում է բարդ նախադասության մակարդակում: Նշված միավորները բնորոշվում են կիրառման բարձր հաճախականությամբ և բաղկացուցիչ տարրերի համագոյությամբ, իրենց ինստիտուցիոնալացմամբ (կառուցակարգմամբ), որն ընկալվում է որպես կայունություն և իմաստային մասնավորեցում, իրենց հատկաբանական բնույթով և ներունակ տարբերակայնությամբ, ինչպես նաև այն աստիճանով, որով այս բոլոր հայեցակետերը ներկայացվում են տարբեր տիպերում /Corpas Pastor, 1996: 20/: Գ. Կորպաս Պաստորը իր աշխատություններում փորձում է ներկայացնել իսպաներենի դարձվածաբանական համակարգի ամբողջական դասակարգում՝ գտնելով, որ առկա դասակարգումները թերի են և չեն հիմնվում հստակ չափանիշների վրա: Ահա թե ինչու նա առաջարկում է ասույթի, հետևաբար և խոսքի ակտի չափանիշը համակցել կայունության հետ (նորմում, համակարգում և խոսքում) և այս երկու չափանիշների հիման վրա ներկայացնում է դարձվածային միավորների դասակարգում երեք ոլորտներում:

Գ. Կորպասի ընկալմամբ՝ ասույթը հաղորդակցության նվազագույն միավոր է, խոսքային ակտի արդյունքը, որը սովորաբար համապատասխանում է պարզ կամ բարդ նախադասությանը, բայց կարող է նաև կազմված լինել շարույթից կամ բառից: Ելնելով այս սկզբունքից՝ նա զանազանում է դարձվածային միավորների երկու խումբ. դարձվածքներ, որոնք չեն կազմում կամ էլ կազմում են ամբողջական ասույթ: Առաջին խումբը ներառում է երկու ենթախումբ: Առաջին ոլորտում (esfera 1) ընդգրկված են այն դարձվածային միավորները, որոնք ամրագրված են նորմում. հեղինակը դրանք անվանում է colocaciones (կայուն կապակցություններ), ինչպես օրինակ՝ *estallar una guerra, desatarse una polémica, desempeñar una función, asumir una responsabilidad, entablar amistad, fuente fidedigna, enemigo acérrimo, error garrafal, una tableta de chocolate* և այլն:

Երկրորդ ոլորտում (esfera II) ընդգրկվում են համակարգում ամրագրված դարձվածային միավորները (locución), որոնք բաժանվում են մի քանի ենթախմբերի՝ գոյականական (lágrimas de cocodrilo, el huevo de Colón), ածականական (de pelo en pecho), մակբայական (con la boca abierta), բայական (llevar y traer), նախդրային (en torno a, con vistas a), կապական (tan pronto como), ստորոգական (caérsele a alguien el alma a los pies):

Եվ, վերջապես, երրորդ ոլորտում (esfera III) նա ներառում է այն դարձվածքները, որոնք պատկանում են տվյալ լեզվական հանրույթի սոցիալ-մշակութային ժառանգությանը (այսինքն՝ խոսքի միավոր են): Այս ոլորտում ընդգրկված են դարձվածային ասույթները (enunciados fraseológicos), որոնք բնութագրվում են նրանով, որ ամրագրված են խոսքում և կազմում են ամբողջական ասույթներ (առաձային ասույթներ, խոսքի տարբեր բանաձևեր) /Corpas Pastor, 1996: 51-52/:

Գ. Կորպաս Պաստորը իր աշխատություններում համադրում է դարձվածքների քննության տարբեր սկզբունքներ՝ ներառելով նաև դարձվածքների գործաբանական այնպիսի հայեցակետեր, ինչպիսիք են ցուցայնությունը, իմպլիկատուրաներն ու կանխենթադրույթները, խոսքային ակտերը, դարձվածքների ստեղծագործական մտաշահարկումները, խոսքում դարձվածքների փոխակերպումների տեսակները և այլն:

Եթե Գ. Կորպաս Պաստորը իր աշխատություններում ելնում է դարձվածաբանության լայն ըմբռնումից՝ իր ուսումնասիրություններում մեծ տեղ հատկացնելով գիտակարգի *եզրային միավորներին*, ապա Մ. Գարսիա-Պախե Սանչեսի հայտնի՝ «Իսպանական դարձվածաբանության ներածություն. դարձվածքների քննություն» գրքի հիմքում ընկած է դարձվածաբանության նեղ ընկալումը: Հեղինակն այստեղ փորձում է տարանջատել հարակից հասկացությունները՝ հատկապես քննելով «սահմանակից հասկացությունները», ինչպես նաև վերջիններիս քննության մեջ վիճարկելով *կայունության* հատկանիշի կարևորությունը: Քննադատորեն

վերլուծելով Խ. Կասարեսի, Ա. Սուլուազայի, Ջ. Կարնեադո Մորեի, Լ. Ռուիս Գուրիլյոյի, Գ. Կորպաս Պաստորի և այլ դարձվածաբանների առաջադրած դասակարգման չափանիշները՝ հեղինակը եզրակացնում է, որ դրանք հիմնվում են տարբեր դրույթների վրա, ընդ որում, այս խնդրում նա կարևորում է ոչ միայն դարձվածքի իմաստն ու գործառույթը, այլ նաև ձևաբանական կառուցվածքը: Մ. Գարսիա-Պախե Սանչեսն այստեղ առաջարկում է իսպաներենի դարձվածքների դասակարգման իր սկզբունքները՝ զանազանելով դարձվածքների յոթ տեսակ՝ գոյականական, ածականական, մակբայական, բայական, նախդրային, շաղկապական և նախադասության կառուցվածք ունեցող դարձվածքներ: Քննելով դարձվածային տարբերակայնության խնդիրները՝ հեղինակը գտնում է, որ կայունությունը աստիճանական կարգ է, ընդ որում, որոշ դարձվածքներում դրսևորվում են տարբերակայնության տարբեր տիպեր՝ հնչյունական, գրաբանական, ձևաբանական, շարահյուսական և բառային:

Ի մի բերելով տարբեր լեզվաբանների կարծիքներն ու մոտեցումները դարձվածքի սահմանման և դասակարգման չափանիշների վերաբերյալ՝ կարող ենք փաստել, որ թեև տարբեր են դասակարգման սկզբունքները, այնուամենայնիվ դարձվածքների էության բնորոշման խնդրում շատ դարձվածաբաններ առանձնացնում են գրեթե միևնույն էական տարբերակիչ հատկանիշները: Այդ սկզբունքներն ամփոփ ձևով ներկայացրել է հայտնի դարձվածաբան Ա. Նազարյանը.

- Դարձվածքները լեզվական բարդ միավորներ են՝ բաղկացած երկու կամ ավելի բաղադրիչներից, որոնցից առնվազն մեկը լիմաստ բառ է,
- Ի տարբերություն ազատ կապակցության՝ դարձվածային միավորը բնութագրվում է բառային կառույցի կայունությամբ, թեև տվյալ կայունության աստիճանը տարբեր դարձվածքներում կարող է տարբեր լինել,
- Դարձվածային միավորը բնորոշվում է կիրառության կայունությամբ, թեև այդ կիրառության հաճախականությունը կարող է փոփոխվել,
- Ի տարբերություն ազատ կապակցության՝ դարձվածային միավորը չի ստեղծվում խոսքում, այլ վերարտադրվում է որպես պատրաստի լեզվական միավոր,
- Դարձվածային միավորը բնորոշվում է իմաստային հատուկ կառուցվածքով՝ բաղադրիչների ամբողջական կամ մասնակի իմաստափոխությամբ /Назарян, 1987: 37/:

Ռուս իսպանագիտության մեջ դարձվածքի սահմանման և դասակարգման խնդիրը քննվել է Է. Լեվինտովայի, Ե. Վոլֆի, Վ. Ս. Վինոգրադովի, Ն. Կուրչատկինայի, Ա. Սուպրունի և այլ հայտնի լեզվաբանների և դարձվածաբանների աշխատություններում: Դարձվածքի սահմանման խնդիրը հան-

գամանորեն ներկայացվում է ռուս հայտնի իսպանագետ Վ. Ս. Վինոգրադովի «Իսպաներենի բառագիտություն» աշխատության մեջ, որտեղ հեղինակը, խոսելով դարձվածքի բառաիմաստային և քերականական հիմնական առանձնահատկությունների մասին, առանձնացնում է մի քանի էական տարբերակիչ հատկանիշներ. Դարձվածքների բառայնացում, խոսքում դարձվածքի վերարտադրելիություն՝ որպես պատրաստի բառային միավոր, դարձվածային կայունություն, իմաստային ամբողջականություն, դարձվածային միավորների հատկաբանական բնույթը, բառայնորեն արտահայտված ներքին ձև, որը բնորոշ է դարձվածքին, դարձվածքի բառագիտական նշույթավորվածություն /Виноградов, 2003: 174-177/:

Տարբեր լեզվաբաններ ու դարձվածաբաններ, խոսելով դարձվածքի սահմանման սկզբունքների մասին, իրենց աշխատություններում միակարծիք են, որ դարձվածքի ամենաէական չափանիշներից է կայունությունը, որը դարձվածքը տարբերակում է այլ կապակցություններից: Այդուհանդերձ, դարձվածային միավորը՝ որպես կայուն լեզվական միավոր, խոսքում տարբեր հեղինակների ստեղծագործություններում գործածվելիս, հաճախ ենթարկվում է մի շարք փոխակերպումների, որոնք խախտում են դարձվածքի կառուցվածքային և իմաստային ամբողջականությունը՝ վերջինիս հուզարտահայտչական և գործաբանական ներգործությունը շեշտադրելու նպատակով: Դարձվածային փոխակերպումները համարվում են կայուն կապակցությունների ձևի կամ բովանդակության դիպվածային փոփոխությունները՝ պահպանելով դարձվածքի իմաստային ընդհանրությունն ու ճանաչելիությունը:

Այսպիսով, ամփոփելով իսպանագիտական աղբյուրներում դարձվածքների սահմանման և դասակարգման տարբեր սկզբունքների քննությունը, կարող ենք նշել, որ չնայած խնդրի կարևորությանը, արդի դարձվածաբանական ուսումնասիրություններում դեռևս չկա հայեցակարգային և տերմինաբանական համաձայնություն տարբեր տեսաբանների միջև: Հոմանիշ եզրույթների բազմազանությունը, դարձվածաբանության սահմանների և դարձվածքների տարբերակման խնդրում միասնական չափանիշների բացակայությունը, ինչպես նաև առհասարակ դարձվածքի քննության տարբեր սկզբունքների՝ լեզվամշակութաբանական, գործաբանական, ճանաչողական և այլն, առկայությունը մեծ խնդիրներ է առաջադրում դարձվածքների էության և դասակարգման քննության հարցում: Դրա հետ մեկտեղ, ի սկզբանե ի հայտ գալով որպես բառարանագրության մի ենթաճյուղ, մի շարք լեզվաբանների և դարձվածաբանների ուսումնասիրությունների շնորհիվ այսօր ձևավորվել է իսպանական դարձվածաբանական դպրոցը, որը հիմնվում է կայուն ավանդույթների վրա: Լայն թափ են առել դարձվածքների գործառական տարբեր հայեցակերպերին նվիրված ուսումնասիրությունները, որոնք հիմնվում են կորպուսային լեզվաբանության, գործաբա-

նական լեզվաբանության, լեզվամշակութաբանության, ճանաչողական լեզվաբանության սկզբունքների վրա: Իհարկե, իսպաներենի ազգային տարբերակների դարձվածապաշարը տարբեր հայեցակերպերում դեռևս չի դարձել սպառիչ քննության առարկա, թեև այդ ոլորտում կատարված ուսումնասիրությունները կարող են նոր լույս սփռել իսպանագիտական աղբյուրներում դարձվածքի սահմանման և դասակարգման խնդրում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կուբանյան Ա. «Աստված» և «Սատանա» բաղադրիչներով դարձվածքները իսպաներենում և հայերենում, Երևան, Հեղինակային հրատարակություն, 2018:
2. Սուքիասյան Ա. Մ., Գալստյան Ս. Ա. Հայոց լեզվի դարձվածաբանական բառարան, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1975:
3. Օհանյան Հ. Լ. Կենդանիների անուններով դարձվածքները իսպաներենում և հայերենում, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2013:
4. Baghdasarián H., Méndez Santos M. Manual básico de lexicología española. Ereván: Limush, 2011.
5. Carneado Moré Z. La fraseología en los diccionarios cubanos. La Habana: Editorial de Ciencias Sociales, 1985.
6. Casares J. Introducción a la lexicografía moderna. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1950.
7. Corpas Pastor G. Manual de fraseología española. Biblioteca Románica Hispánica. Madrid: Gredos, 1996.
8. Coseriu E. Principios de semántica estructural. Madrid: Gredos, 1986.
9. García-Page Sánchez M. Introducción a la fraseología española: Estudio de locuciones. Barcelona: Anthropos, 2008.
10. Ruiz Gurillo L. Aspectos de fraseología teórica española. Anejo n° XXIV de la Revista Cuadernos de Filología. Valencia: Universitat, 1997.
11. Tristán Pérez A. M. Fraseología y contexto. La Habana: Editorial de Ciencias Sociales, 1988.
12. Zuluaga A. Introducción al estudio de las expresiones fijas. Frankfurt: V. Peter Lang, 1980.
13. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке// Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М., 1977.
14. Виноградов В. С. Лексикология испанского языка. М.: Высшая школа, 2003.
15. Кунин А. В. Фразеология современного английского языка. М.: Феникс, 1996.

16. Курчаткина Н. Н., Супрун А. В. Фразеология испанского языка. М.: Высшая школа, 1981.
17. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка. М.: Высшая школа, 1987.
18. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. М.: Высшая школа, 1963.

А. БАГДАСАРЯН, М. КАРАПЕТЯН – К проблеме определения и классификации фразеологических единиц в испанистике. – В данной статье рассматриваются наиболее известные взгляды и подходы в испанской лингвистике относительно проблемы сущности, определения и классификации фразеологических единиц, а также установления границ и объема фразеологии. Краткий анализ проблемы позволяет заключить, что в современных исследованиях фразеологических единиц все ещё не существует единого в концептуальном и терминологическом плане мнения относительно этого вопроса. Также очевидно, что с точки зрения лингво-когнитивного исследования фразеологические единицы интерпретируются по-новому в фразеологии.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая единица, испанская лингвистика, определение фразеологизма, существенная отличительная черта, классификация, фразеологический прототип

H. BAGHDASARYAN, M. KARAPETYAN – On the Definition and Classification of Phraseological Units in the Spanish Studies. – The present paper examines the most popular views and approaches in Spanish linguistics regarding the definition and the classification of the phraseological unit, as well as the issue of the the scope of phraseology. A concise study of the problem allows us to conclude that in contemporary phraseological studies there are still no common views on the problem from the conceptual and terminological perspectives. It is also evident that from the linguocognitive viewpoint phraseological units are interpreted in a new way in phraseology.

Key words: phraseology, phraseological unit, Spanish linguistics, definition of phraseological unit, essential distinctive feature, classification, phraseological unit prototype

Ներկայացվել է՝ 13.05.2020
Երաշխավորվել է ԵՊՀ Ռոմանական բանասիրության ամբիոնի կողմից
Ընդունվել է տպագրության՝ 19.06.2020